

ԵՐԱԿՈԾՈՎՈՐ

"ԿԵՍՆՔԸ ԳԵՂԵՑԻԿ Է"

(ՊԱՏՄՈՒԱՆՔՆԵՐ)

Հեղինակ՝ Փ. Աթթիւրիսյան

Սիրիականայ Գրականութեան^(*) նոր շրջանի բերքերը իրենց խկական գիմագծութեամբ հպատակի ակնարկով մը մեր ընթերց հասարակութեան (ուրիշ հարց՝ հոռարացումը ինչպէս ճաշադի խաթարումը) այդ հասարակութեան. հազար փառք անոր մինչև օրերս քաշքառող ալ գոյութեան) ներկայացնել ձգուղ մեր այս երկրորդ յօդուածով լուսարձակի տակ կ'առանենք պատմուածքներու վերսիշեալ հասարիկը, Փ. Աթթիւրիսյանի ստորագրութեամբը հրապարակուած:

Գիրքը լոյս է տեսած Պէյրութի մէջ, այսինքն հոն ուրկէ մատուցուած են մէզի գաղթանայ իմացական ճիգի գերազոյն սուսանումները Հոն՝ ուր մշտկուած գրականութիւնը, հակառակ իր մեջքերուն ու վերքերուն, ամենէն հարողաւոց մասց Արևմանայ Գրականութիւն յացքին, տեսակ մը անոր շարունակութիւնը կամ երկարաձգումը իրեւ, անոր ժամանակորդը՝ այլ բացատրութեամբ — ուրիշ հարց՝ ոչ լիովին արժանի ըլլալը անոր վերջին այս հաստատումին — նկատուելու ասաբիճոն, արուած ըլլալով վայրին աշխարհագրական մօտիկութիւնը բռնագրաւեալ մեր հայրենիքին ու նեռաւորութիւնը՝ մեր բարքերն ու նկատագիրը խաթարելու կոչուած նորոյթներն արեմուտքի մեծ ոսատաներուն:

Հեղինակը քիչ ծանօթ է մեզի: Հանդիպած ենք իր ստորագրութեան Բայլին դրական հանդէսի մէջ (Պէյրութ), նոյնաւեակ իր պատմուածքներու տակը Առաջին անդամն է որ հրապարակ կ'իջնէ առանձին հասարով: Տարիներու հոլովոյթը չէ լայնցուցած գժրախտարար իր ըմբռնուղութեան գաշցածք գրելու արուեստին նկատմամբ: Շատերու նման, տեղ-քայլ ըրած է միայն: Սակայն հետեւղական ըլլալը ու պատճէի վրայ մնալը — հոսանքն ի վեր թիվագրելու չափ գժուարին երբինն — նոյնիսկ արժանիք մըն է մեր օրերուն, երբ նկատի ունենանք հոծ թիւը գառաւիթ մեր գրչակներուն:

Փ. Աթթիւրիսյանի կեանքն քաղաք փորձուած թիւներէն ու անոր այլազան երկոյթներուն շուրջ պարզած իր կեցուածքն ու ըմբռնուղութիւնը գիւրաւ կը հնաեկի թէ ունի բաւարար ընտանութիւնը այս մթնոլորտին՝ ուր կ'ապրի ու կը չնչէ արտերկրի մեր ճղակոտոր գրականութիւնը^(*):

Պատմուածքները, թիւով 9, որոնք կը լիցնեն հատորին 137 էջերը, իրենց իրեւ ատազ ու ենթանոց ունին մարդու կային արդի ընկերութիւնը շահագրգուող հարցեր, անոր ապականած բարքերն ու լարած որոգայթները, որոնց գէմ յանդիման կու գան արեւելքցի իսկ ու անփորձ հոգիով պարմաները, երբ կ'իյնան գոյն ներուն մէջը արեմանան աշխարհին, իր Պատմուածներուն ներսաները հացի պայքարով կլանուած մարդեր են, կոմ սեռային աշխարհի յանկուցի խռովքներէն, շլացուցի հրապարյաներէն կտիսարգուածները: (Չըսի թէ հեղինակը իրեն կայց ընտրած է մեր ժողովուրդի ընդհանուր գումարին մօտ կրկինը հաշուող ամենէն խայտարզէտ ստանը նոր Աշխարհին):

Այս բանկագին ... բջանին խորտագիրը կրող առաջին պատմուածքը կը գառնայ

— (*) Ցոյժ ցունկալի պիտի ըլլար որ, գրական իրաբանակար երկի մուտքին, ատրեթիւն և առաջանաւններ մէզի խոսէրն հեղինակի ծագումնէն ինչպէս մտաւոր կազմակենքնութեան Ալդ պարագային, պրախօսողը կամ քննած դատը պիտի սանենար լայն ու խոր հանաչութիւնը գրեին ետքին հեղինակին:

գուաւր տարազելի ու առաջիկ բառի մը շուրջ՝ քամանակացը Մեր անոր հետ հաշտ չկարենաւ ըլլուլու յաւիտենական տառման կարելի յաջողութեամբ սեեռուած է այդ էջերուն վրայ:

Առաջանաւ բարեկամ չունի խորագրուած երկրորդ պատմուածքը մանուկներու աշխարհնեն վիրցուած սրառառուչ դէպեհերու անդրադարձումը կը բերէ: Կառը վիրջ կը գտնէ, ի տես մեծ եղրօրը կածաւի մանուան, փոքրիկի մը հաւատքին՝ նախախամութեան հանդէս — անկանդնելի ֆլուգումովը:

Արգարութիւն կ'ուզեմ անուան տակ տրուած Արրորդ պատմուածքը կը խօսի արդի մարդկային ընկերութիւնը խարանող կեղերէն ու մոլութիւններէն: Բայց հոն այրող բարոյական խաւարին իսկ մէջէն կ'ընդուժմարուի նիհար լոյսը, անժանդ հոգիի մը բարերարութիւնէն պատճառուած:

Միւսները տեկի զգացումներու թագաւորէն — սէրէն, ու մանուանդ այդ համապարփակ զգացումին սեռային երտանդէն — կ'առանեն իրենց ակնունքն ու ատաղձը: Անոնց մանրաբանդակ ներկայացումը ոչինչչով պիտի յատակէր գրական դիմագիծը Աթթօթրեանի:

Գոլովի իր սօնին, սահան է ան ու ճկուն, իր նախագաւառութիւնները, յաւ շաղախուած, անթերի են գրիթէ իրենց կառուցյովը: Հոն չենք հանդիպիր վերականական կանոններու հանդէս գործուած մեղանչումներու, այնքան յանախագէս մեր նոր գրողներուն մօտ: Բայց տառնք կը մեան արտաքին յատականիշերը հեղինակի գրելակերպին: Ու երբեք չեն կրնար երաշխիքը ըլլուլ տողներուն ետին կեցող որուենասպէտին: Ու գիտենք թէ, ինչպէս նիւթական՝ այնպէս ու գրական աշխարհի մէջ, գնեպը, կեղեւը, հակառակ իր գեղին ու փայլին, իր արժէքովը միշտ ալ վար կը մնայ միջուկէն:

Հատարի ընթերցումը աւարտելէ եսք գուաւր կ'ըլլայ վանել մեր մաքին բըս- հացող սահացումը: — ինչո՞վ կը շահի մեր գրականութեան գանձարանը պիկանքը Գեղեցիկ էջէն: Հայ հոգիին սո՞ր երեսը, կեղեցիկ էջէն:

Անոման տակ կ'իյնայ գրքին մէջ: Պատմածքներուն ներոսները, օտար իրենց անուններով — Հանրի, Մօրիս, Ժանէթ, ևայլն — աշխարհաքաղաքացիի հոգերանութիւնը կրող ու անով միտյն շարժող մարդեր են, որոնք կրնան պատկանիլ ունե ժողովուրդի և գործել որէէ երկրի մը ունեմաններէն ներս:

Աւրիշ ժողովուրդներու համար, գրական երկի մը յոջողութիւնը ապահովող պայմանները ըլլային թերես աւելի դիւրին: Բայց տարրեր է եղած ճակատագիրը մեր ժողովուրդին ինչպէս իր գրականութեան, ուր գրադէտի խառնուածք մը ու հզօր ապահով մը պիտի գային անրաւական, փրկելու համար սերունդներուն կտակուած երկի մը վրիպանքէ: Գողթաշխարհի գրողին ձիտին պարտքն է գիմանող գոյններով քանդակել նուազման, ազօտացման այնքան ատակ հոգեպատկերը տարտուած իր ժողովուրդի որոն մէկ գաղութիւն կամ խուերուն: Դժուար այս առաջիկութեան մէջ քիւեր յաջողած են ցարդ (Վ. Մագիան, Ա. Անդրէսանան):

Սիրւաքի գրական ճաշուկի խաթարումին ոչ նուազ պատասխանառու է նաև պարկեշտ ու անկողմնակալ քննադատութեան մը պահանջ: Օշտկանի մանէն ետք տապարէզը մնացած է — յարգելով բարեխոցութեան կողքին ասպարէզին հմտութեամբը զրահաւոր սակաւաթիւ բացառութիւնները — մունետիկներու և հացկատակներու ձեռքը, որոնք գրական երկի մը արժեկորման համար նկատի կ'ունենան արուեստի տարրին քովի ի վեր — և, ինչ սր աւելի ցաւալի է, երրիմ ատար իսկ փոխարէն — հատուածական, խմբակցական, խնամքիկան հաշիւներ, իշենց մարդը տարփազելու, իշենց զաղափարակիցը չվերաւորելու նեղմին ու նենդամիթ հակառամներէն զապանակուած:

Աւել սկ և ճերմակին ճերմակ բանը քաջութեան ու պարկեշտութեան պակասը ինչպէս կեսանքի շատ մը մարգիրուն այնպէս ու լ զրական մարգիրն մէջը ունի ժխտական ու աւելիք իր գերը: Ճշմարիտ քննադատութեան պարտքն է քաջալեր հանդիսանալ ատենը մէկ հու ու հոն յայտնը ունեած գրական ապահովներուն, զանոնք

աճեցնելու ու հասցնելու համար իրենց կարգելի լրումին։ Ու միւս կողմէն, չթուզուտ որ շփանան անտաղանդները, բանապուստի բազինին գէմ պաշտամունքէ զուրկ բարերու տղայամիտ ճարտարապետները։ Կան նաև խմբագիրներ, որոնք աշխատակից մուրալու տեսնելով տադինապահը կամ անձնական մատերմաթեան մը հաշուոյն, կը վերաշինեն, կը յարգարեն, կը կենաւուսրեն տողերը իրենց դիմող անտաղանդ տաղաչափներուն, ու ստորագրութիւնը միայն անփոփով պահելով կը յանձնեն զայն գրաշարին։ Կը խորհինք թէ այս չէ ճիշտ կերպը, որ միայն բթացումի կը մզէ նորիլուկ կամ հիննալով հանգերձ խակ մասցած գրողը։

Լայն բացուած այս փակագիծէն ետք վերագառնանք մեր բուն նիւթին։ Ու ջանանք պատասխան մը ճարել Աթթարեանի գրքին առիթով հանգիտաբար մեր միտքը այցելով հորցումին։ Որքա՞ն է բարձր գերն ու նպաստը ողպային տարրին գրական երկի մը յաջողութեանը մէջ։ Ուրիշ խօսքով, պայմա՞ն է ան, գրականութեան սպասը ընկելու յաւակնութեամբ հրագարակ նետուած հատոր մը ինչպէս իր հեղինակը գրիպանքէ փրկելու։ Ալիշանի զանգուածեղ գործին մէջ չկայ էջ մը որ հայկականութիւն չըռուէ։ մինչ Պ. Դուրեսնի կամ Մեծարանցի տաղարանները հեռու են ազգային լարին թրթուացումները մեզի բերելէ։ Բայց գիտենք թէ այս վերջիններուն արուեստի տաճարէն ներս գրաւած պատուանդանը շտա տեկի բարձր է մեծավաստակ Մինիթթարեանին զիջուած կայքէն։

Ուրիշ հարց մարդէ մարդ գոյութիւն ունեցող ըմբռնումի ինչպէս ճաշակի տորութերութիւնները արուեստի հութեան նըկատմամբ։ Ինչպէս տալ ուրիմն նշգրիտ ընորոշումը արուեստին։ Կրնա՞նք յաջող նկատել գրական էջ մը, երբ անկեզծ յուղումի խոր ալիքներով կը հնամակուինք անոր ընթերցումովը, երբ հեղինակը յաջողած է իր լուս ու խոր ապրութերուն, իր գոյշոր ու ջերմ զգայնութեան գոյւը կորելի անեղծութեամբ փոխանցել մեզ ջիշերուն։ Թէ սքանչացում, մասայիլը

տակութիւն (extase) առթող կտորներն են յաջողները, կամ ալ հաւատարիմներն ենք օգտագուշ արուեստի հանգանակին, այնքան լոյն ախորդակով ասրիոդուած բարոյակոն արժէքներու ժիտումը տուաքերութեան մը վերածած ընկերութիւններէ ներս։

Թերեւ սիտլ է ըլլալ խօտապահանջ, սիմիւթի բացուատաններու վրայ գրիշ բանաղներէն պահանջնելու իրաւ արուեստի և հայկական սգիի (ներուի թող հոս ժաշած որքան առածի սառածիդ սա տարազումը) շաղպատումովը յագեցած զործեր, իրենց հմայքը սերունդի մը տեսողութենէն անդին երկարաձեկու բախտովը պաշտպանուած, մանաւանդ հոգեւոր ու բարոյական արժէքներու խօթթարման (քիչ մը կանխանա պիտի ըլլար ըսել խաւարման) ստորերուն, որոնք ունին գաղտ իրենց զէնքերը, արուեստի ընկալչութեան բացուիլ յամտազ մըր զգայարանքներուն ուղղըւած։ Հոնտոնի գարուկէս կեանք ունեցող Journal of Poetry ի տատիճանական նուազումէն ենք խաւարումը խօսուն պատկեր մըն է։ Թող մենք մեզ չխարենք, ի տես նոպէկեան Գրական Մրցանակի կենդանուութեան, նիւթին ու մեքնային պաշտամունքը խոր կը ճնշէ մերօրեայ մարդկութեան զգացական աշխարհին վրայ, որ ընդունարանն է արուեստի սերմերուն վերագարձ մը գէպի հոգեւոր ու բարոյական արժէքներ ոչ միայն պիտի խնայէր մեր մոլորակին փողոտում ու թշուառութիւն, այլև պիտի տար արդի մարդկութեան իրենց շուշըն ու բարիքը դարերու վրայ տարածելու կոչուած սուրբեր, հերոսներ ու ... արուեստագէտներ։

Կը հաւատանք թէ Աթթարեան ունի գեռ բաւարար ժամանակ ինչպէս կորով, շտրունակելու իր սպասը մեր գրականութեան։ Մեր փափոքին կը միացնենք մեր մազթանքը պակայն, որ յետ այսու անիր գրական զգայնութեան կողմնացոյցը գարձուէ գէպի մեր ճիփը ափոքը ածուան, որմէ, կը հաւատանք, փառանքներ գոյութիւն ունին իր միջազայրին մէջ։ Ու այս մեզի գործեր՝ ուր ներկայացուի Ամերիկանայ կեանքը ինչպէս որ եւ։

Գ. ՃԱՐՏԱՐ